

פרשת פִּי תְּבוּאָה

צורה תעשה לתורה – פי תבוא

וענית ואמרת... ארמי אבד אבי – האם הוא נשאל בכלל?

פרשתנו פותחת במצוות הבאת הביכורים, "והיה כי תבוא אל הארץ אשר ה' אלקיך נתן לך... ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר תביא מארצך אשר ה' אלקיך נתן לך". לאחר שהטנא עם פירות הביכורים הונח על המזבח, מצוה מביא הביכורים לומר "מקרא ביכורים", קטע מהפרשה המיוחד למעמד זה, "וענית ואמרת ארמי אבד אבי וירד מצרימה...". המילה "וענית" מיותרת לכאורה, שהרי לא מוזכרת בפרשה כל שאלה או דרישה המופנית כלפיו? ומה בא בכתוב להדגיש בחזרה הכפולה "אשר ה' אלקיך נתן לך" (בשני הפסוקים הראשונים)?

כדי לפתוח צוהר לתיבה "וענית", נחפש אחר המופע הראשון של מילה הנגזרת מהשורש ע.נ.ה, המתגלה בסיפורה של הגר, הניתנת לאברם ע"י שרי אשתו. לאחר שהגר מגלה שהרתה, "ותקל גברתה בעיניה". לאחר ששרי מתלוננת באזני אברם על התנהגותה של הגר, משיב לה אברם "הנה שפחתך בידך עשי לה הטוב בעיניך", וכתוצאה מכך "ותענה שרי ותברך מפניה". כלומר שהעינוי אף הוא מאותו השורש של המענה. האם אמותינו הקדושות ירדו חלילה, למדרגה אכזרית של להעניש כדי לפגוע? הרי העונשים הנזכרים בתורה לא נועדו לפגוע בפושע, וכל מטרתם לתיקון בלבד? נחזור לסיפורה של הגר הנמלטת, "וימצאה מלאך ה' על עין המים במדבר על העין בדרך שור". כאשר הכתוב טורח להזכיר פרטים כמו שם של מקום או דרך, ברור שיש דברים בגו. ויש מקום לשאול מדוע הגיעה הגר למקום זה דווקא? ומדוע מוצא אותה המלאך רק לאחר שהגיעה למקום? ואז מורה לה "מלאך ה'", שם המייצג את מידת הרחמים (להבדיל מ"מלאך האלקים"), "שובי אל גברתך והתעני תחת ידיה". הלזאת ייקרא רחמים?! המלאך מבטיח לה "הרבה ארבה את זרעך", ומכיוון שהפילה את עובריה במהלך בריחתה, הוא גם מבטיח לה "הנך הרה וילדת בן וקראת שמו ישמעאל כי שמע ה' אל עניך".

ממבט ראשון, ליבנו נוטה לרחם על הגר המסכנה ולתהות על "היד הקשה" ששרי נוקטת כלפיה. בשלב מאוחר יותר, לאחר הולדת ישמעאל, כאשר שרה רואה את התנהגותו הנלוזה של ישמעאל היא דורשת מאברהם "גרש האמה הזאת ואת בנה". דרישה זו אינה מוצאת חן בעיני אברהם איש החסד, "וירע הדבר מאד בעיני אברהם על אודת בנו", אך הקב"ה מגבה ומצדיק דווקא את שרה, ואומר לאברהם "אל ירע בעיניך על הנער ועל אמתך, כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקלה".

כדי להשיב על התמיהות הנ"ל, נחפש אחר מכה משותף לציטוטים שהבאנו. קל לגלות שהמילה 'עין' עוברת כחוט השני לאורך הסיפור המתחיל ב-"ותקל גברתה בעיניה". ראייתה של הגר, "שהועלתה לגדולה", את הדברים ממקומה החדש, נשארה נמוכה כמקודם. היא רואה את עצמה כנעלית מגבירתה, שהרי גבירתה שחיה במשך עשרות שנים עם אברם לא הרתה, ואילו אצלה - "הצדקת" - הדבר קורה "בין רגע". תפיסת החיים שלה נשארה של אמה, והחיבור לאברם הצדיק לא פעל אצלה את השינוי הראוי. מצב זה אינו בריא, לא בעבורה ולא בעבור אברם, שנועד לשמש אב ראשון לעם ישראל. אברם מבין שהגר זקוקה להכשרה רוחנית מוקדמת ו"מאשר" לשרי, "עשי לה הטוב בעיניך", כלומר, "עשי לה הטוב", שפרי אותה ואת מעשיה, בהתאם לראייתך הנכונה, "בעיניך", כדי שתביא לידי ביטוי את הטוב הצפון בה. שרי מתחילה לפעול בכיוון זה, אלא שראייתה הגשמית של הגר מוגבלת, והיא אינה מסוגלת לראות את הדברים כהווייתם. "ותענה שרי", הגר רואה זאת כעינוי מכון, שנועד לפגוע בה ובמעמדה החדש, אך נשמתה הגבוהה, שהיא עדיין לא מחוברת אליה במודע, מוליכה אותה אל "העין בדרך שור". היא זקוקה לטיפול עיניים שיסייע לה לעלות על "דרך שור". המילה "שור" היא מילה נרדפת לציפה, כפי שאנו מוצאים בנבואתו של בלעם "כי מראש צרים אראנו ומגבעות אשורנו".

משמעות נוספת של המילה שור כשם עצם, היא חומה, עליה נהגו לעמוד גם כדי לצפות מלמעלה על טקסים "צפופים", כדי ששום דבר יחפוץ או יגביל את הראייה. השימוש במילים גבעות, שור ו"ראש צרים" כמו מרמזים על מבט מלמעלה, מנקודה רוחנית יותר, וללא המגבלות שבנוך הגשמי. מבחינתה של הגר מדובר בסתם עין, אך מבחינתו של המלאך מדובר במשהו מיוחד ומשמעותי יותר (העין - בהא הידיעה), "וימצאה... על עין המים במדבר". המים מייצגים בקבלה את מידת החסד, ותיקון העין שלה, זה להבין שמה שנראה בעיניה כעינוי, אינו אלא קטע מתהליך של השפעת חסד כלפיה. ברבות הימים, כשראייתה תשתפר, הגר עוד תגלה שהשיבה "להתענות" תחת שרי, היא בגדר מציאת מים חיים במדבר, ולכך כמו רומז גם השם הניתן למקום, "באר לחי ראוי", מקור לחסדים שנועדו להחיות את ראייתה ולהפכה לצלולה יותר.

ב"סיבוב השני", כאשר שרה דורשת מאברהם "גרש האמה הזאת ואת בנה", אפילו ראייתו הגבוהה של אברהם אינה עומדת לו, "וירע הדבר מאד בעיני אברהם". אך הקב"ה מבהיר לו כי ראייתו חסרה בהקשר זה, "אל ירע בעיניך על הנער ועל אמתך", כי כוח הנבואה והראייה של שרה, גדול משלו, ולכן זכתה גם לשם יקפה, שם שניתן לה לפי רש"י, "על שם שסוכה (רואה) ברוח הקודש". ואם ראייתה של שרי כה גבוהה, כיצד זה לקחה אמה בעלת ראייה רוחני רדודה כל כך "ותתן אתה לאברהם אישה לו לאשה"? בטעות כזו ניתן להיכשל פעם בחיים, אך לאחר שהגר שבה מבריחתה, ולאחר שרמתה הירודה התגלתה כבר גם בעיני בשר, איך שרי מחזירה אותה לאברם, כדי שייולד ממנו ישמעאל? איפה באה ראייתה הגבוהה ומרחיקת הרואי של שרה לידי ביטוי במציאות? הכתוב מספר לנו שלפני שיצחק פגש את רבקה, "ויצחק בא מבוא באר לחי ראוי". מה היה לו ליצחק הצדיק לעשות, במקום מגוריה של הגר? ומבאר רש"י, "שהלך להביא הגר לאברהם אביו שישאנה". הייתכן? יצחק בנה היחיד והאהוב של שרה, הולך ומכניס לביתו של אברהם אביו, את יריבתה המרה של אמו, כדי שתחליף את אמו? וזאת בידעו שאימו היא זו שדרשה מאברהם לגרשה? האם הוא שובר את מילתה

של אימו חלילה? אלא שדווקא כאן מתגלית גדולתה של שְׁרָה, ורמת צִפְיִיתָה למרחוק. ברור לה מלכתחילה, שבהגר יש נשמה גבוהה, ושיש ניצוצות שאמורים לצאת ממנה ומאברהם (אַב הַמּוֹן גוֹיִם) בעתיד. היא עושה כמיטב יכולתה להכשיר את הגר, שתהא ראויה לצדיק כאברהם. היא משקיעה בה, מה שנראה בעיני הגר **כְּעֵינַי**, עד אשר גדל ישמעאל. כאן היא מבינה שסיימה את תפקידה, ושמעתה על הגר להמשיך ולעשות עבודה עצמית לשיפור ראייתה, באמצעות הכלים ששרה סיפקה לה. לאחר גירושה, חושבת הגר על הדברים ומבינה שהיתה לה בעצם זכות גדולה בשהותה בצל קורתם של אברהם ושרה, והיא מתחילה לעבוד על עצמה, עד שהיא זוכה לחוש בשינוי משמעותי במהותה, שינוי המשתקף בשם החדש לו היא זוכה, **קִטּוֹרָה**. רש"י מביא שני פירושים לשם זה: האחד, על שם שנאים מעשיה **כְּטוֹרָה** (לפני הקב"ה), והשני מתבסס על אותיות מתחלפות, ט' בארמית מתחלפת עם ש' בלשון הקודש, ומקטוֹרָה נקבל קִטּוֹרָה, שמרגע שפרשה מאברהם, היא ראתה עצמה קִטּוֹרָה אליו רוחנית, סירבה "להתיר" את הקשר ודחתה כל הצעה לזיווג אחר. רק כעת באה לידי ביטוי **ראייתה** הרוחנית, מרחיקת **הוֹאֵי**, של הנביאה שְׁרָה אימנו.

ומה עם "**וְעֵינֶיךָ וְאַמְרֶיךָ**"? לכאורה **הַמַּעֲנָה** אינו עומד בפני עצמו, והוא ניתן בעצם כתגובה לשאלה שנשאלה קודם לכן. נתבונן בשורש **ש.א.ל.**, המייצג את הפעולה המובילה ל**מַעֲנָה**. ה**שוֹאֵל** מצוי במצב ש-א-ל לו, אַל במשמעות של שלילה וחסרון (אַל=לא), השואל הוא אדם שחסר לו משהו. **שוֹאֵל** הוא לא רק מי שמבקש לקבל תשובה, למשהו שאינו מבין או יודע, אלא גם מי שמבקש לקבל בהשאלה לפרק זמן מסוים, חפץ שחסר לו. המשהו שחסר לכאורה ל**שוֹאֵל**, יכול לנבוע גם מראייה שגויה שלו, את פני הדברים. **הַמַּעֲנָה** משורש **ע.נ.ה.**, בא לפתור את הבעיה וכמו להשלים את החסר, לגלות ולהראות את ה**כּוּן**, את ה**הוֹן**. מה המיוחד באותיות ה' נ', הבונות את המילה ה**וֹן**?

באלפבית תשע אותיות שערכן המספרי הוא חד ספרתי (א' עד ט') ותשע אותיות שערכן המספרי דו-ספרתי (י' עד צ'). אחת משיטות ההצפנה, הבנויות על החלפה של אות באות אחרת, קרויה **אטב"ח**, מכיוון שכל אות מהקבוצה הראשונה של האותיות, מוחלפת ע"י האות המשלימה אותה לעשר, לכן נקבל את הזוגות א-ט, ב-ח וכיו"ב. אך כאשר נגיע לאות ה', תיווצר בעיה לכאורה, כי האות המשלימה אותה לעשר, היא ה' בעצמה. אותה הבעיה קיימת גם באותיות הדו-ספרתיות שבהן בת הזוג אמורה להשלים את האות למאה. נקבל את הזוגות י-צ, כ-פ וכיו"ב ורק לאות נ' לא נמצא בן זוג. אם ניקח את האותיות א' עד ט' כקבוצה, ונציב אותן בשורה לפי הסדר, נוכל לראות שהעדרו של בן זוג לאות ה', נובע מכך שהיא אינה ימינית ואינה שמאלית, אלא היא האות האמצעית. בן הזוג לכל אות אחרת, יבוא מהצד הנגדי בשורה (אות ימינית תקבל בן-זוג מצד שמאל, ולהיפך). הדבר נכון גם לגבי האות נ'. לכן האותיות ה' נ' מתאימות זו לזו ומייצגות את הראייה המאוזנת שאינה מוטית לצד זה או אחר, את **האמת**. לכן מילת התמיהה **הוֹן**, במשמעות של **הַיָּי**, מייצגת את המציאות כפי שהיא, בערכה האמיתי, מבלי להוסיף עליה או לגרוע ממנה (**בְּהוֹן** צדק). ממילא ה**שְׂרָשׁ ע.נ.ה.** כתשובה, בא להשלים את ה- הוֹן בעיני השואל, **ע.הוֹן** (ומכיוון שקשה להגות **עוֹהוֹן**, הסדר **ענ.הוֹ**, כמו **עוֹנָה** על הקושי).

נשוב אל פרשתנו, "כִּי תָבוֹא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹקֶיךָ נָתַן לָךְ נַחֲלָה". זכינו להיות בעלי בתים ונחלאות, התחברנו אל הארץ שהניבה פירות משובחים. יש לנו סיבה להשתבח במעשה ידינו ובתוצר של עבודתנו הברוכה, אך פה טמון הקושי. **קִיָּו** איש הקניין, איש האדמה כבר נכשל בזאת, "**וַיָּבֹא קִיָּו מִפְּרִי הָאֲדָמָה מְנַחֵה לָהּ**", הוא מביא מה"בררה", לא מהראשית ומהמיטב, אותם הוא שומר לעצמו. אילו היה נשאל, היה מאשר שקיבל את הכל מה' יתברך, אך בראייתו היומיומית, הוא זה המוציא בעמלו את הפירות מהאדמה, ולכן הוא הזכאי לראשית ולמיטב. בתור מחווה של גילוי רצון טוב, ושל הודאה לקב"ה, שאינו צריך את מתנתו, הוא נותן לו משהו. זו בעיה של קוצר ראייה, של ראייה צרה את הדברים. ראייתו של ה**קֵבֶל** רועה הצאן, באה יותר מצד ה**קֵבֶל** הרוחני, ראייה מתוקנת יותר. ברור לו שכל מה שבידו, שייך בעצם לקב"ה המאפשר לו להחזיק בצאנו וליהנות ממנו. ממילא כל מה שיתן לקב"ה, ייתן לו בעצם משלו. לכן עינו אינו צרה בבתינתו, והוא מביא "**מְבָכְרוֹת** צֵאנוּ וּמְחַלְבְּהוֹן" (**מְבָכְרוֹת** במקביל ל**מְבָכְרוֹת**). והתוצאה, "**וַיֵּשֶׁע ה' אֶל הַקֵּבֶל וְאֶל מִנְחָתוֹ**", "**וַיֵּשֶׁע**" כמו מרמז על **יֵשֶׁע**, להבל **עֵין** מתוקנת. ולעומת זאת "**וְאֶל קִיָּו וְאֶל מִנְחָתוֹ לֹא שְׁעָה**". **עֵינּוֹ** הצרה של קין, צרה גם בהצלחתו של אחיו, ובמקום לפעול לתיקון ראייתו, הוא מעדיף לסלק את העובדות ה"סותרות" אותה, מה שלא רואים - לא מציק.

התורה מלמדת אותנו כאן כיצד להתחבר נכונה אל הקניין הארצי שלנו, ו**וְעֵינֶיךָ וְאַמְרֶיךָ** לפני ה' אֱלֹקֶיךָ, אמירת "מקרא ביכורים". ומדוע מובאת המילה "**וְעֵינֶיךָ**" הנראית מיותרת לכאורה? על דרך חסידות אין הכוונה כאן למענה או לתשובה אף שמדובר בשורש ע.נ.ה, אלא **וְעֵינֶיךָ**, הפוך עצמך ל**עֵינִי**. איך עושים זאת? פשוט, הופכים את **עֵינִי**. התארים **עֵינִי** ועשיר אינם ניתנים לכימות, אלא נקבעים על פי ראיית האדם את עצמו. אתה "העשיר" המביא ביכורים, עלול להתמלא בגאווה על נכונותך לתת ועל הכבוד שאתה "מואיל בטובך" לחלוק לקב"ה, מרכושך. לכן מזהיר אותך הכתוב שעוד לפני שתפצה את פייך, תראה את עצמך **כְּעֵינִי** שאין לו כלום משלו. הכול של הקב"ה, משלו אני מביא לו, והוא המשאיר לי בטוב את היתרה, אחרי שאשלים את שאר המצוות ואעביר את החלקים המיועדים, למי שהקב"ה הועיד אותם (תרומה, מעשר ראשון, מעשר עני ועוד). אז, תרגיש עושר רוחני גדול, בהיותך מחובר לקב"ה וניזון מידו, "איזהו עשיר השמח בחלקו".

דבר הסיבות

השגחה פרטית באה לידי ביטוי בכך שהקב"ה מסובב את הדברים ומוליד סיבות לכך שיהודי יגיע למקום מסויים, בעיתוי מסויים, כדי לעורר חיות בתורה, בעבודה ובאהבת ישראל.

שבת שלום ומבורך

חחחחח

אם ברצונך לקבל את הגיליון במייל או במסרון, אנא פנה אל hhananv@gmail.com או לטלפון 052-569-9691